

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF TER HOOGTE VAN DE SINT-JOZEF KLINIEK TE PITTEM (WEST-VLAANDEREN)

PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

ABO Archeologische Rapporten 340

Rapport opgemaakt door:

Derbystraat 55
9051 Gent

juni 2017

Dossiernr. 20912.R.01

Projectcode: 2017A142

Gent

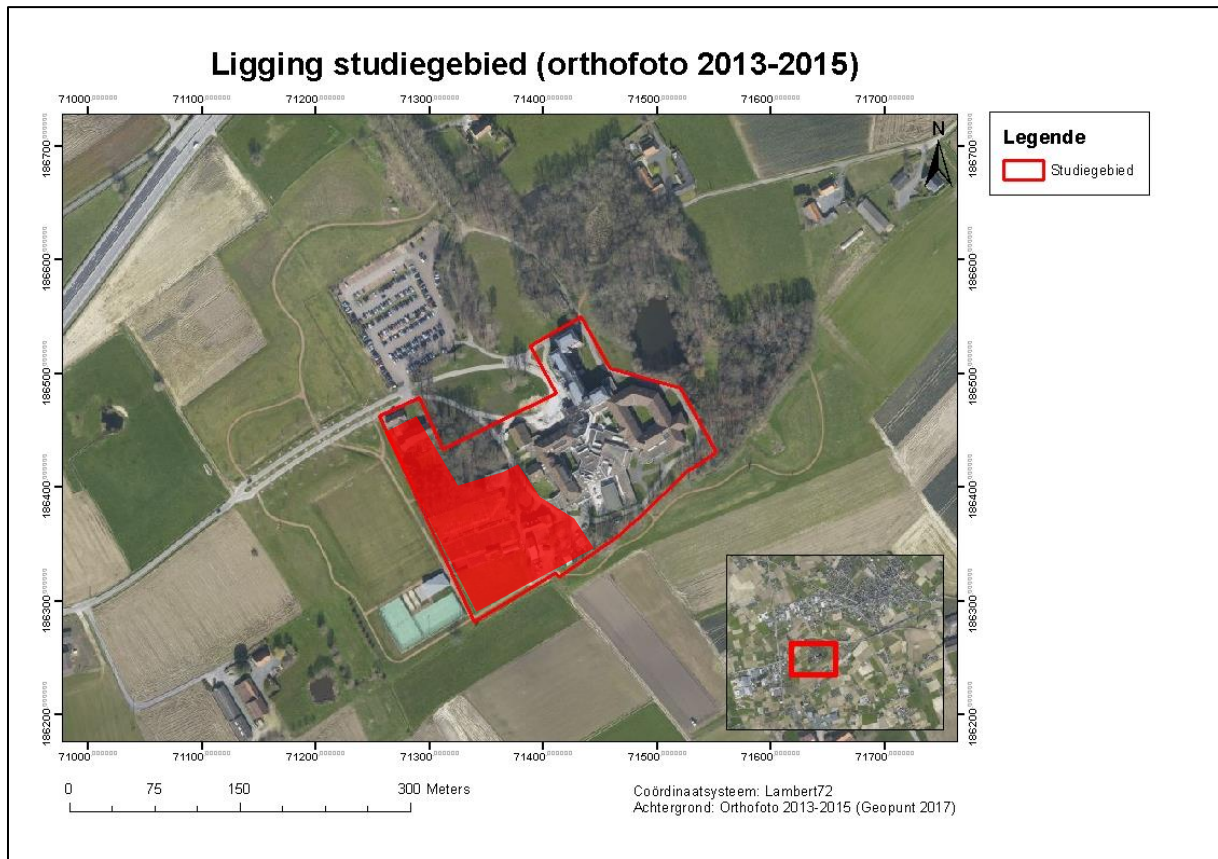
1 INLEIDING

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de opdrachtgever omdat de huidige gebouwen van het centrum niet meer voldoen. Het gaat om een groot terrein met sportterrein, groenzones en de kliniek. De sportterreinen en de groenzones blijven wel bewaard. De andere gebouwen echter, worden in verschillende fasen afgebroken, behalve de receptie en het 19de eeuwse kasteeltje. Vervolgens gaat men nieuwe paviljoenen zetten die ten delen op dezelfde plaats staan als de oude. De nieuwe gebouwen zullen evenveel capaciteit hebben als voorheen.

De beoogde afbraak van de meerderheid van de bestaande gebouwen en de graafwerken die de bouw van de nieuwe paviljoenen met zich mee brengen worden beschouwd als een ingreep in de bodem. Doordat de oppervlakte van de percelen waarop deze ingreep betrekking heeft de 3.000m² overschrijdt en de ingreep in de bodem (ca. 14.000m²) de 1.000m² overschrijdt moet er, in het kader van het nieuwe Onroerend Erfgoeddecreet voorafgaand aan een bouwvergunning, een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet). Hierbij wordt bijgevolg een archeologienota opgemaakt op basis van bureauonderzoek. Aangezien het onderzoeksgebied momenteel in gebruik is voor akkerbouw, kan er pas een terreinonderzoek worden uitgevoerd na de oogst. Eveneens moet de overlast worden beperkt in deze ziekenhuisomgeving. Hierdoor zal het terreinwerk in uitgesteld traject worden uitgevoerd.

2 TOEPASSINGSGEBIED

Het studiegebied maakt deel uit van het psychiatrisch centrum Sint-Jozefskliniek. De situatie binnen de huidige bouwaanvraag bestaat uit zeven gebouwen die plaats zullen ruimen voor nieuwe gebouwen. Het betreft een container, een schuurtje, een afvalgebouw en garages. Daarnaast worden ook grotere gebouwen verbouwd: een kloostergebouw in het noordwesten van het studiegebied en een boerderij uit dezelfde periode van het kasteel (19de eeuw) in het zuidwesten (fig. 1).

Figuur 53: afbakening toepassingsgebied met aanduiding van onderzoeksgebied (rode polygoon).

De kliniek ligt te midden van landbouwgebied waar er om heen occasioneel bewoning en enkele landbouwbedrijven aanwezig zijn. De locatie van het onderzoeksgebied is in het zuid westen van de gemeente Pittem zelf. Waarbij de nabijgelegen Steenovenstraat de dichtstbijzijnde steenweg is die de gemeente Pittem met Ardoorie (in het westen) en Tielt (in het oosten) verbond. De dichtstbijzijnde waterpartij, uitgezonderd de vijver van de kliniek is een beek, de Veldbeek, die een kleine kilometer ten zuiden van het onderzoeksgebied ligt.

Het gebied kan dus omschreven worden als een rurale omgeving in de nabijheid van een verbindingsweg met lintbebouwing die het geheel een sub-urbaan allure geven.

De oppervlakte waar de bouwvergunning van de eerste fase betrekking op heeft bedraagt ca. 1,4 ha. De totale bebouwde oppervlakte bedraagt momenteel 1.400m². In de nieuwbouw zal er 4.400m² bebouwd worden.

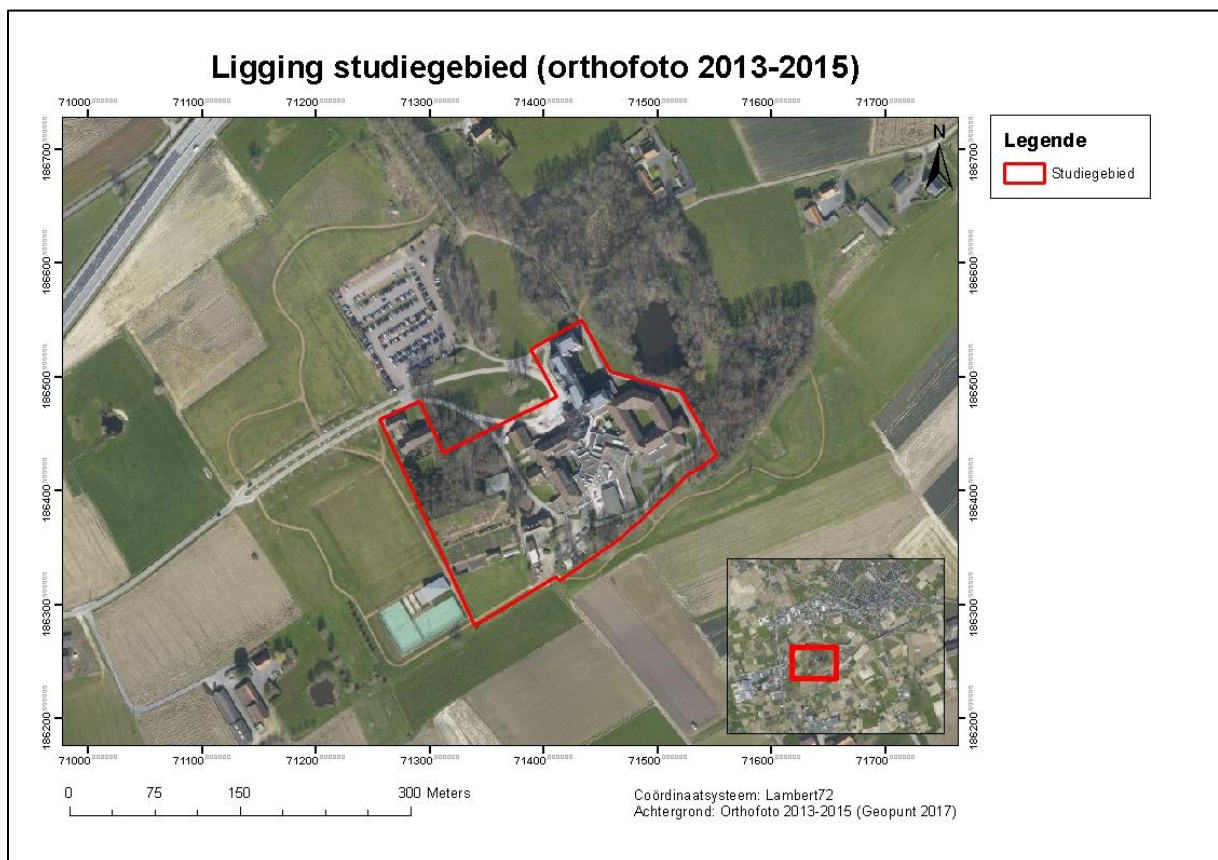
3 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN MET INGREEP IN DE BODEM

3.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2017A142
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO NV
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167
Naam + adres onderzoeksgebied	Kliniek Sint-Jozef vzw
- straat + nr.:	Boterstraat 6
- postcode :	8740
- fusiegemeente :	Pittem
- land :	België
Lambertcoördinaten (EPSG:31370)	N:71412,52- 186533,74m O:71506,63- 186478,59m Z: 71455,63- 186394,64m W:71375,29- 186413,31m
Kadaster	
- Gemeente :	Pittem (West-Vlaanderen)
- Afdeling :	1
- Sectie :	D
- Percelen :	295h (partim)
Onderzoekstermijn	januari-april 2017
Thesauri	Bureauonderzoek, Pittem, kliniek, antropogene gronden, nieuwste tijd.

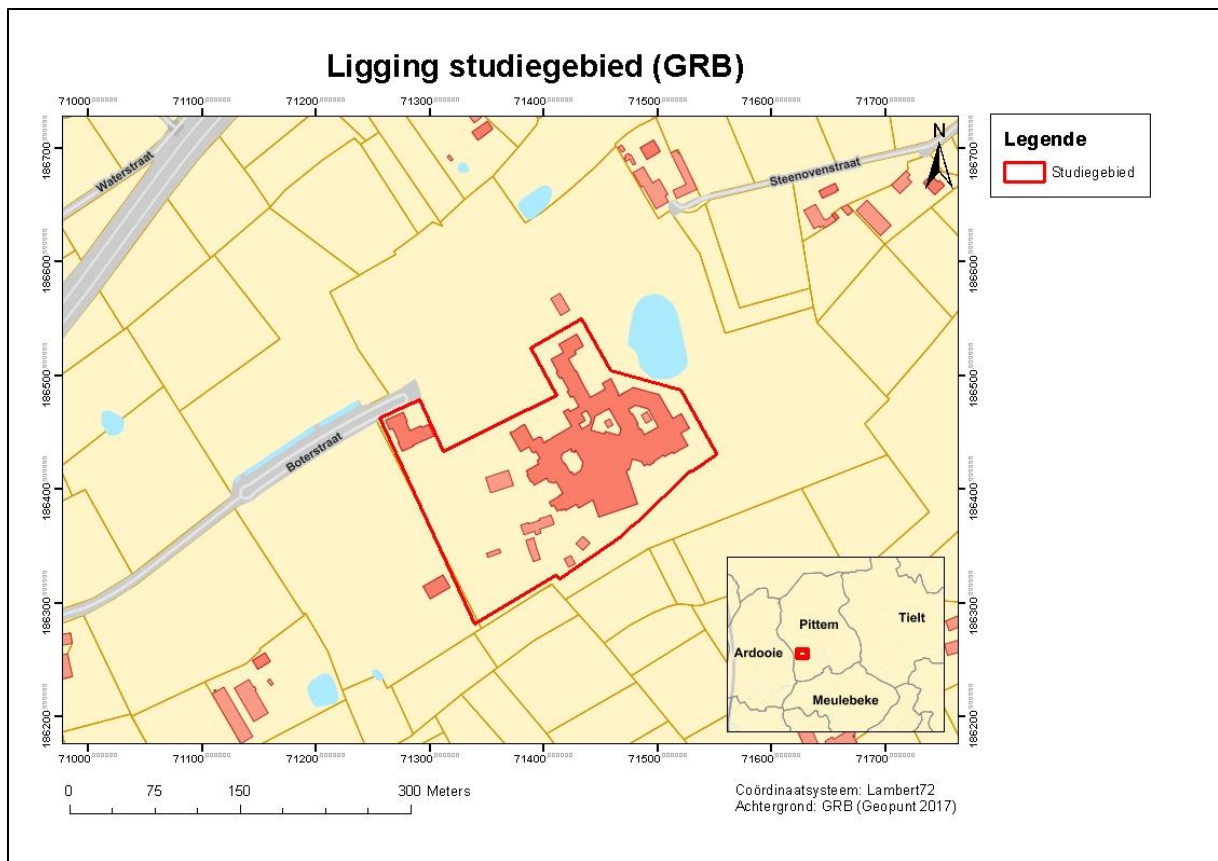
Het onderzoeksgebied is gesitueerd ter hoogte van de boterstraat 6 in Pittem (Prov. West-Vlaanderen). Het is een groot terrein met zowel sport accommodatie, groenzones, parking als de gebouwen van het centrum (Sint-Jozef Kliniek). Het bedreigde deel van de site bevindt zich ter hoogte van de hoofdgebouwen van de kliniek, enkele kleine nutsgebouwen en aan de west zijde van het onderzoeksgebied een kloostergebouw, een tuin (Engels park principe) en een moestuin in het zuidwesten van het onderzoeksgebied.

De kliniek ligt te midden van landbouwgebied met occasioneel bewoning en enkele landbouwbedrijven rondom. Men kan dus stellen dat het onderzoeksgebied eerder ruraal van aard is, met een verbindingsweg in de vorm van lintbebouwing in de nabijheid. De locatie van het onderzoeksgebied is in het zuidwesten van de gemeente Pittem. De dichtstbijzijnde waterpartij, uitgezonderd de vijver van de kliniek is een beek, de Veldbeek, die een kleine kilometer ten zuiden van het onderzoeksgebied ligt.

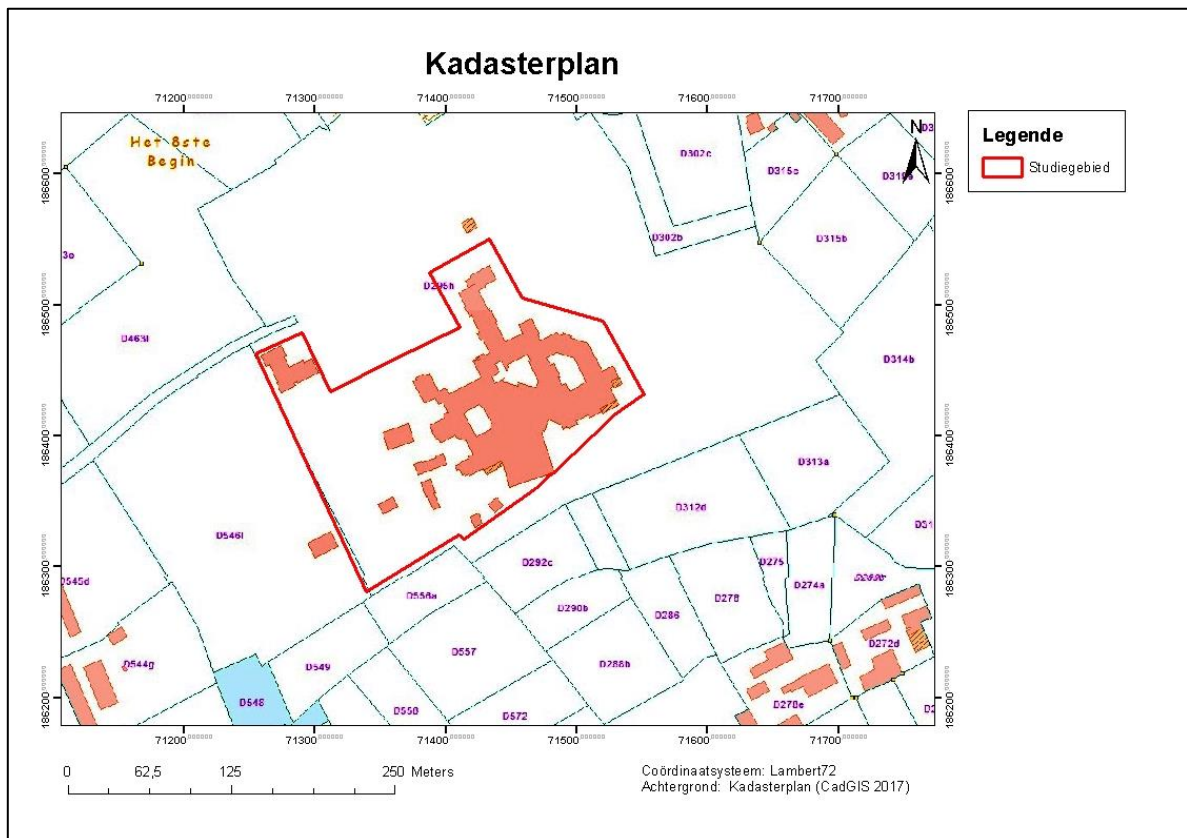

Figuur 1: Luchtfoto (grootschalige winteropnamen, kleur, 2013-2015) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2017)

De terreinen van de Sint-Jozef kliniek in Pittem bevatten verschillende kadastrale percelen echter het perceel waar ons onderzoeksgebied op gesitueerd is heeft een grote van ca. 3,57 ha en bevindt zich in: Gemeente Pittem, Afdeling 1, Sectie D, Perceel 295h (partim). De archeologienota heeft betrekking op de eerste fase van de werken (zie rode polygoon en hfst. 2). De oppervlakte bedraagt ca. 1,45 ha.

Figuur 2: GRB met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)

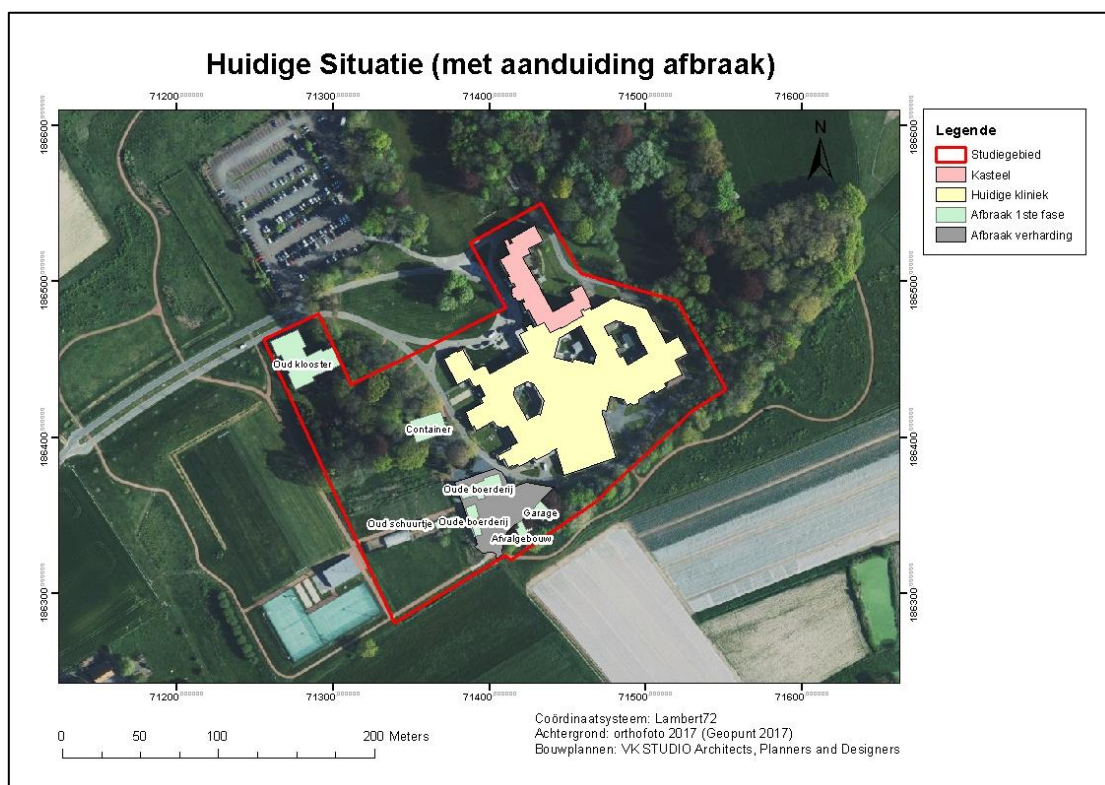
Figuur 3: Kadasterplan met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: CadGIS 2017)

3.2 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

Het studiegebied maakt deel uit van het psychiatrisch centrum Sint-Jozefskliniek. De huidige situatie binnen de bouwaanvraag bestaat uit zeven gebouwen die plaats zullen ruimen voor nieuwe gebouwen. Het betreft een container, een schuurtje, een afvalgebouw en garages. Daarnaast worden ook twee historische gebouwen afgebroken: een 19de-eeuws klooster in het noordwesten van het studiegebied en een boerderij uit dezelfde periode van het kasteel (19de eeuw) in het zuidwesten.

Naam	Oppervlakte (m ²)	Diepte (cm)	Type fundering
Container	295	< 80	Betonnen voeten
Schuurtje	36	< 100	Niet gekend
Oude boerderij	288	Niet gekend	Niet gekend
Toebehoren boerderij	62	Niet gekend	Plaatfundering
Afvalgebouw	50	Niet gekend	Niet gekend
Garages	60	Niet gekend	Plaatfundering
Oud klooster	630	100	Betonnen voeten
Totaal	1421	n.v.t.	n.v.t.

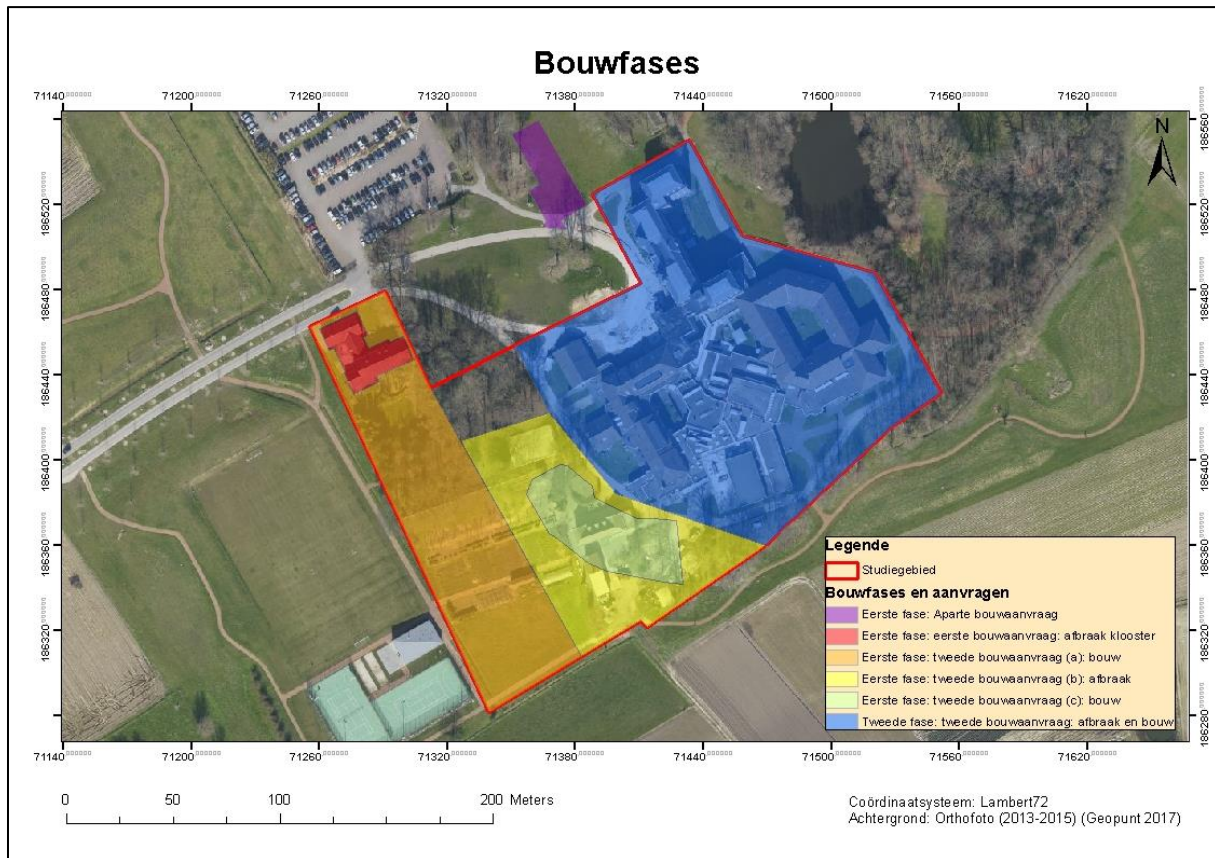
Figuur 4: overzicht huidige gebouwen

Figuur 4: Huidige situatie met aanduiding van de af te breken gebouwen binnen het studiegebied op een orthofoto – zomeropnames (2013-2015) (Geopunt 2017)

3.2.1 TOEKOMSTIGE SITUATIE

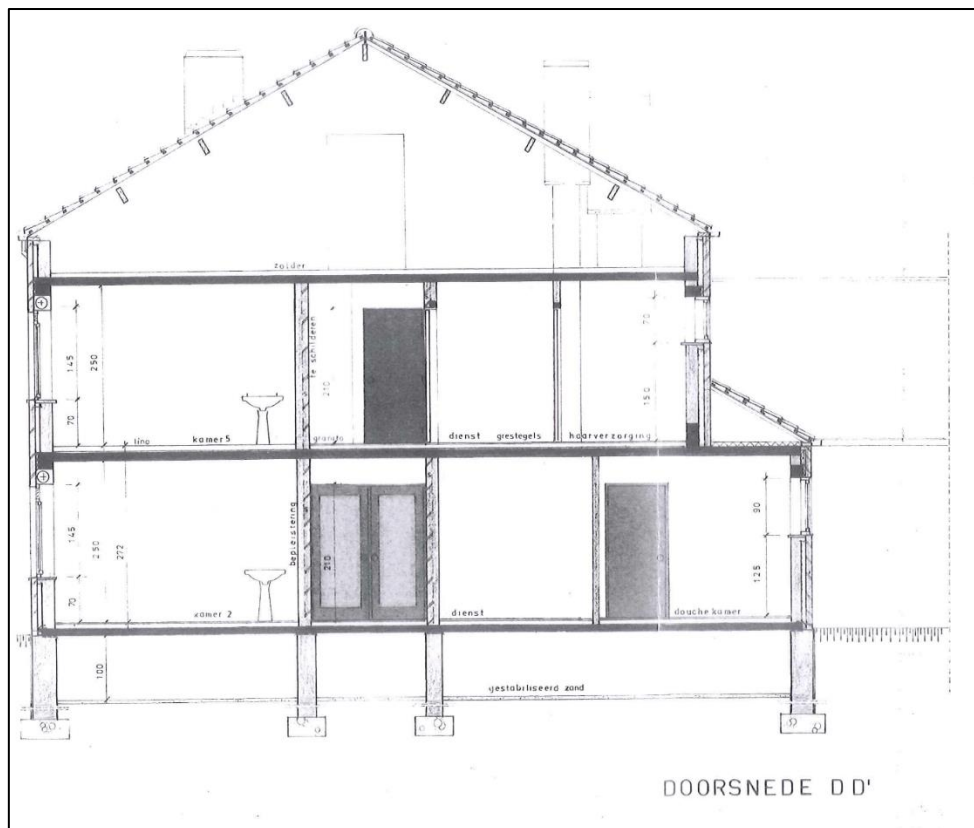
De huidige bouwaanvraag bestaat uit de bouw van vier nieuwe gebouwen (fig. 5, gele en oranje polygoon). Gebouw één en twee zullen plaats bieden voor de technische dienst. Gebouw drie zal gebruikt worden als sporthal. Gebouw vier zal bestaan uit drie delen, waarvan het meest noordelijke deel gebruikt zal worden voor therapie en de twee zuidelijke delen in gebruik zullen genomen worden door de technische dienst. De verschillende delen worden verbonden door een glazen gang. Het kliniekgebouw zelf zal pas in een tweede bouwphase – onder een andere bouwaanvraag - worden vernieuwd. Hierbij blijven de receptie en het kasteelgebouw steeds behouden.

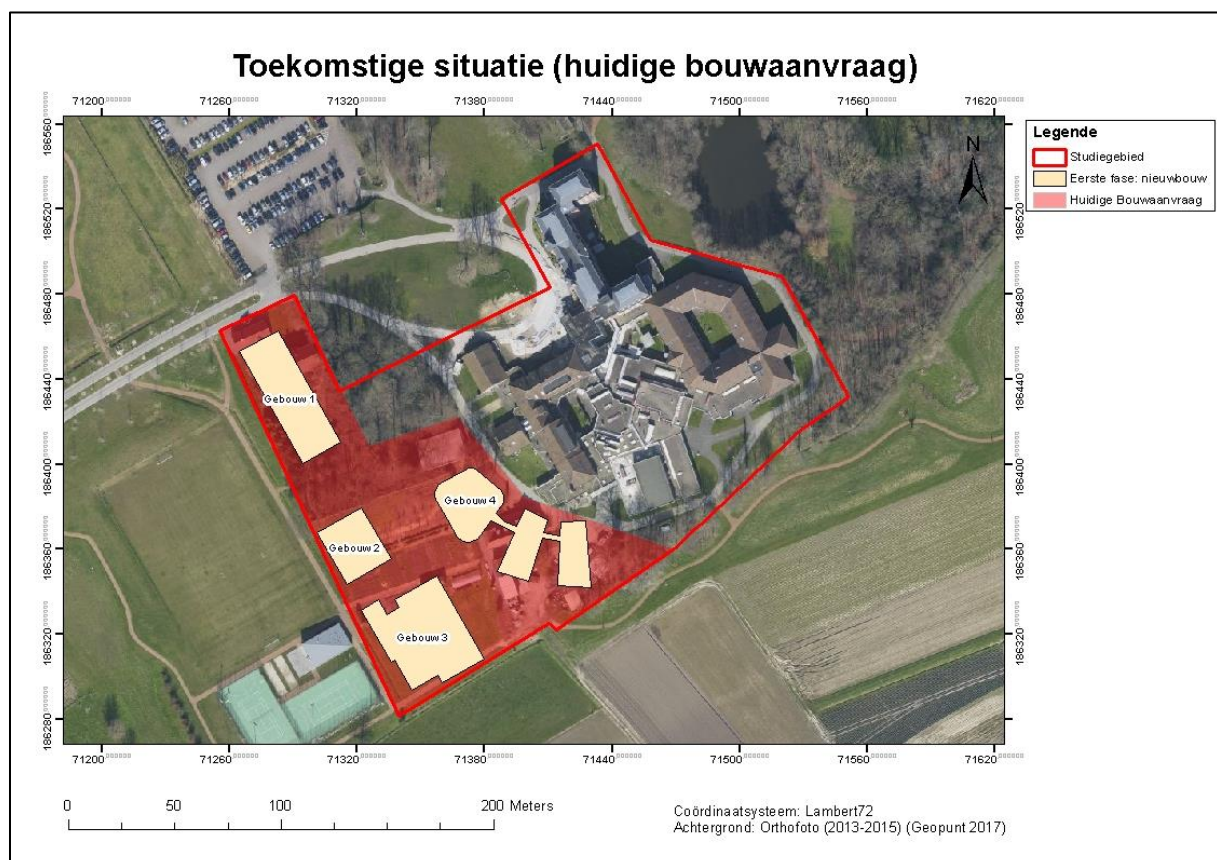
Figuur 5: Overzicht met de verschillende bouwfases (2017-2022) op een orthofoto – winteropnames (2013-2015) Geopunt 2017).

Naam	Oppervlakte (m ²)	Diepte (cm)	Type fundering
Gebouw 1	1245	160	Niet gekend
Gebouw 2	674	160	Niet gekend
Gebouw 3	1661	160	Niet gekend
Gebouw 4	1450	160	Niet gekend
Totaal	4002	n.v.t.	n.v.t.

Tabel 2: overzicht toekomstige gebouwen

Figuur 6: Dwarsdoorsnede van het kloostergebouw (opdrachtgever 2016)

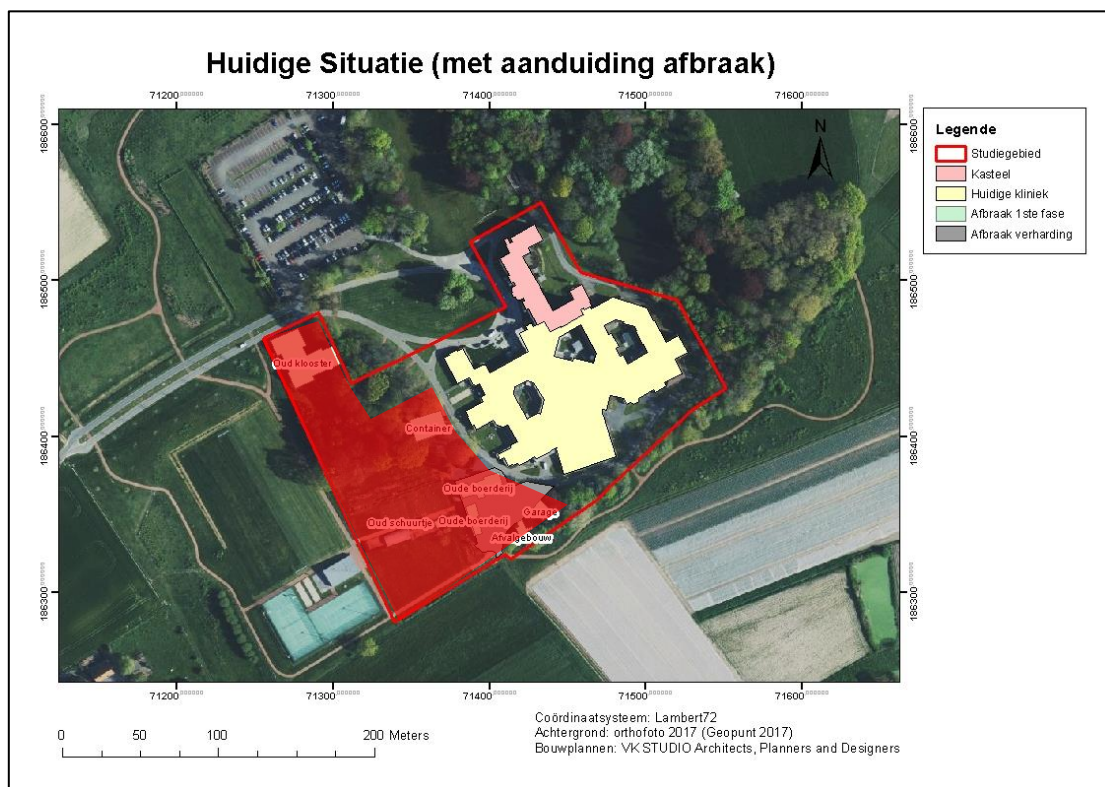
Figuur 7: Toekomstige situatie binnen de huidige bouwaanvraag op een orthofoto – winteropnames – 2013-2015).

3.3 RESULTATEN VAN VOORONDERZOEK

3.4 INTERPRETATIE EN DATERING

Het bureauonderzoek ter hoogte van de Boterstraat 6 te Pittem heeft voor het deel dat binnen ons onderzoeksgebied valt antropogene grond. De meerderheid van het gebied is reeds bebouwd. Deze gebouwen worden afgebroken en verbouwd. De andere delen van het onderzoeksgebied (de meer westelijke delen) zijn grotendeels onbebouwd of enkel bebouwd met structuren met beperkte diepte. Algemeen kan er gesteld worden dat het onderzoeksgebied in een vrij vlak landschap ligt met een bodem die gekenmerkt wordt door een leemigezand ondergrond, tenminste dit geldt voor de stukken die niet als reeds antropogeen verstoord worden aangegeven op de bodemkaarten. In noord-zuid richting is er een zeer lichte verhoging op te merken. Afgaande op historische en archeologische bronnen is het onderzoeksgebied voornamelijk in gebruik geweest als landbouwgebied. Men kan dus pas zeker zijn dat er bebouwing is ontstaan vanaf het einde van de 19de eeuw wanneer er een kasteeltje, alsook een boerderij gebouwd wordt. Vanaf de jaren '70 neemt de bebouwing sterk toe. Dit heeft te maken met de functie van de gebouwen als kliniek. Echter gezien bepaalde delen van het onderzoeksgebied niet bebouwd zijn geweest tot op heden en men niet kan bewijzen (op basis van de bureaustudie) dat er geen oudere resten, zoals prehistorisch, Romeins of vroege middeleeuwen zich op de site bevinden.

3.5 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

In het deel van het onderzoeksgebied binnen de eerste fase van de werken (fig. 1, PVM) zijn er reeds een aantal gebouwen aanwezig zoals het klooster, de boerderij en enkele aanbouwen met een nuttige functie (ca. 15%). De onbebouwde delen zijn momenteel in gebruik voor akkerbouw en bosgebied (85%). Het grootste deel van het onderzoeksgebied is dus nog onbebouwd en doorheen de laatste paar eeuwen voornamelijk als landbouwgebied gebruikt.

Het bureauonderzoek kan geen verdere uitspraken doen over de eventuele aanwezigheid van archeologische sporen en het archeologisch potentieel. Hierdoor moet er een verder onderzoek met een ingreep in de bodem in de vorm van proefsleuven worden uitgevoerd. Het terreinonderzoek zal uitgevoerd worden via een uitgesteld traject omwille van de reeds ingezaaide gewassen en de beperking van de overlast.

Er is een matig potentieel tot kennisvermeerdering:

- 1) Hoewel een groot deel van het onderzoeksgebied gekarteerd is als OT, is het onderwerp van deze bouwvergunning vooral de zuidwestelijk hoek (fig. 9, VVR). Hier is mogelijk nog een deel van de oorspronkelijke bodem bewaard.
- 2) De positie in het landschap, op een kleine helling en niet ver van een waterloop, maakt dit een potentieel interessante plaats voor menselijke aanwezigheid. De site is namelijk gelegen op een zeer lichte helling, op een kleine zandleemrug ten westen van de Devebeekvallei (plateau van Tielt). De Veldbeek ligt op enkele honderden meters ten zuiden van het onderzoeksgebied en is de dichtstbijzijnde natuurlijke waterloop.
- 3) De bureaustudie heeft aangetoond dat het onderzoeksgebied tot diep in de 19de eeuw in gebruik was als landbouwgrond, wat goede indicaties geeft over een mogelijke bewaring van archeologische sporen. Op basis van de CAI en de inventaris bouwkundig erfgoed blijkt dat de meerderheid van het aanwezige erfgoed in de omgeving uit de 19de eeuw dateert. Enkel één muntvondst stamt uit de 16de eeuw.

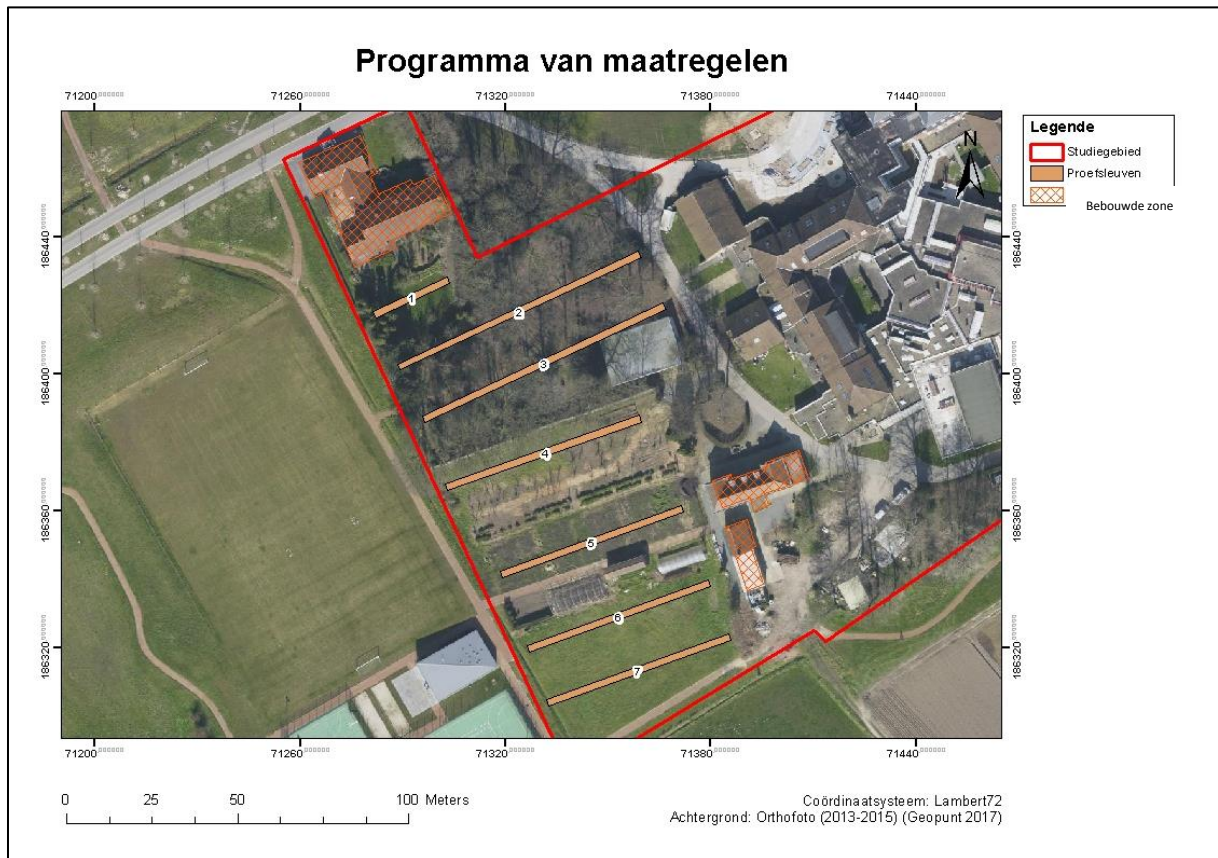
4 ONDERZOEKSTRATEGIE

Uit de resultaten van het bureauonderzoek bleek dat het plangebied een matige verwachting kent op het aantreffen van archeologische resten.

Omwille van de aard van het terrein dat voornamelijk in gebruik is als akkerland en parklandschap, uitgezonderd enkele 19de en 20ste eeuwse gebouwen, wordt er best onderzoek uitgevoerd op het moment dat de gebouwen gesloopt zijn.

Slechts een beperkt areaal van het onderzoeksgebied is bebouwd. Dit gaat ondermeer over een modern kloostergebouw, een 19de eeuwse hoeve en enkele nutsgebouwen (cf. hfst 2.2, VVR). In eerste instantie worden deze gebouwen afgebroken zonder sloopbegeleiding gezien de recente aard van de gebouwen. De funderingen van het moderne kloostergebouw (cf. hfst 2.2, VVR) hebben wellicht het bodemarchief dermate aangetast, dat verder onderzoek weinig potentieel tot kennisvermeerdering met zich meebrengt.

De rest van het onderzoeksgebied is onbebouwd. Hiervan is de overgrote deel in gebruik als akkerland, een deel is braakliggend met lage struiken. Er wordt voorzien in de aanleg 7 proefsleuven (figuur 5).

Figuur 5: Sleuvenplan met aanduiding van de sleuven en bebouwde zone

5 PROEFSLEUVEN

5.1 ONDERZOEKSSTRATEGIE EN –METHODE

Een grondige landschappelijke en archeologische analyse wijst uit dat er ter hoogte van het terrein mogelijk archeologische sporen te verwachten zijn. Een proefsleuvenonderzoek moet hierover duidelijkheid verschaffen.

Rekening houden met de aard van de te verwachten resten en de voornamelijk onbebouwde toestand van het terrein, wordt er geopteerd voor een prospectie met ingreep in de bodem in de vorm van proefsleuven. Op deze manier krijgen we snel een terreindekkend overzicht te krijgen in de spreiding, aard, datering en bewaring van de aanwezige sporen en de aanwezige verstoring.

Er werd hierbij niet gekozen voor landschappelijk boren noch geofysische prospectie. Deze methoden zijn weliswaar uitstekend geschikt om landschappelijke informatie te genereren maar deze informatie kon reeds afgeleid worden uit beschikbare kaartbronnen. De methoden geven bovendien geen enkel inzicht in de aard en datering noch bewaringstoestand van de sporen.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek wordt gepoogd een beperkt maar representatief deel van het terrein te onderzoeken (12,5%). Op die manier wordt het mogelijk uitspraken te doen over de archeologische waarden van het volledige terrein.

De sleuven worden aangelegd volgens de code van goede praktijk (CGP 8.6.). Bij de aanleg van de sleuven wordt rekening gehouden met de hoogteverschillen. De sleuven worden zo veel mogelijk dwars op de hoogtelijnen aangelegd. In functie van efficiëntie wordt op de tweede plaats rekening gehouden met de lengterichting van het onderzoeksgebied.

De 7 sleuven (figuur 5-6) zullen een breedte van 2m hebben en op een tussenafstand van 15m worden geplaatst (middelpunt tot middelpunt). Waar nodig zullen deze aangevuld worden met kijkvensters zodat een goed overzicht verkregen wordt van aangetroffen sporen. Op die manier wordt een conventionele dekkinggraad van 12.5% bereikt met ca. 10% sleuven en 2,5% kijkvensters (conform CGP).

De sleuf wordt aangelegd tot op het hoogst gelegen archeologisch vlak. Hierbij wordt een kraan met tandeloze kraanbak, begeleid door een erkend archeoloog. Deze zal er tevens op toezien dat aangetroffen sporen worden geregistreerd conform de CGP teneinde zoveel mogelijk informatie omtrent aard en datering te extraheren.

5.2 ONDERZOEKSVRAGEN EN EINDCRITERIA

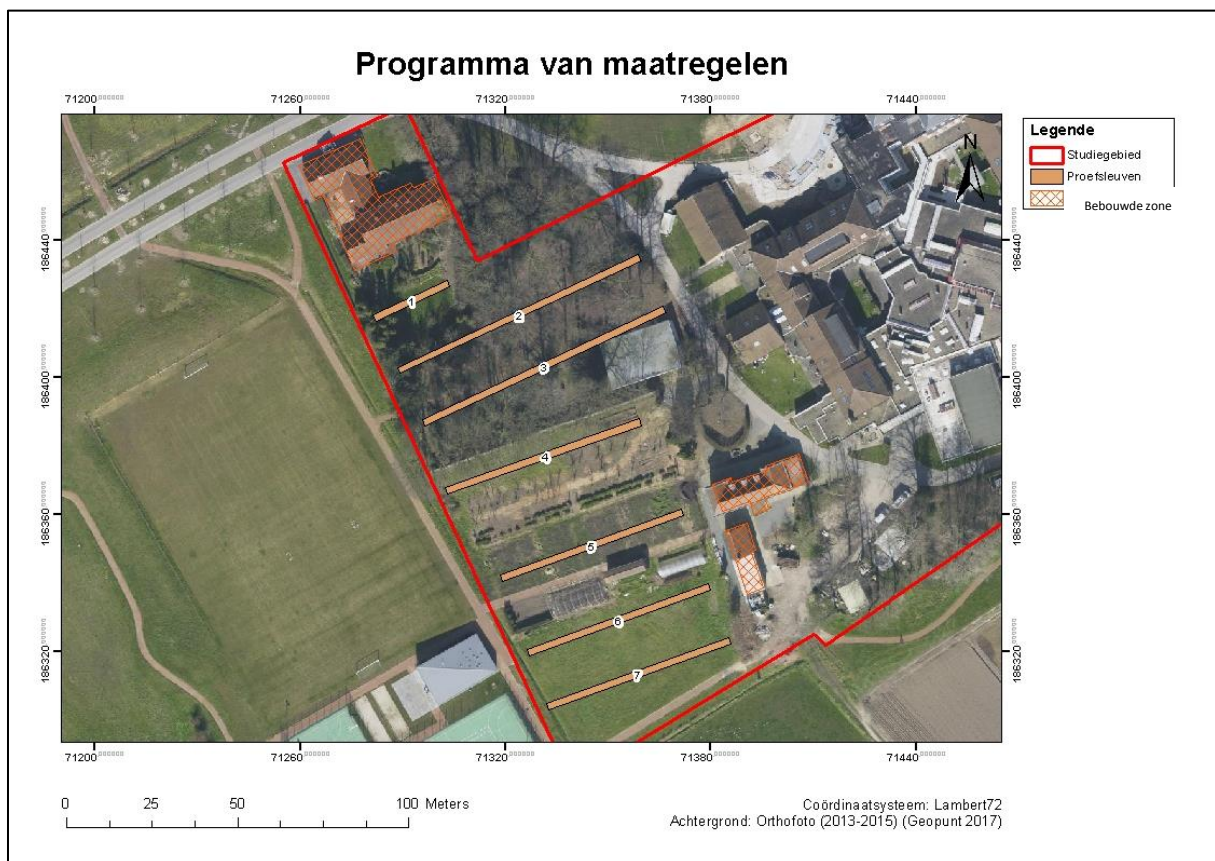
Het doel van dit onderzoek zal succesvol zijn bereikt als op basis van een representatieve sampling (*de facto* 12.5% oppervlakte) van het terrein door middel van proefsleuven voor het volledige terrein volgende onderzoeksvragen zijn beantwoord:

Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de ontwikkeling van Pittem?

- Sluiten de resultaten van het bureauonderzoek aan bij de observaties van het veldwerk?
- Is er reeds verstoring aanwezig op het terrein, van welke aard is deze en tot op welke diepte rijkt deze?
- Hoe is de spreiding van de aanwezige archeologische resten?

- Sluiten de sporen aan bij de resultaten van onderzoek in de omgeving en de data van de CAI?
- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de chronologie van de site?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake landgebruik en ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?

Op basis van de antwoorden op de onderzoeksvragen zal de erkend archeoloog verder vlakdekkend onderzoek sturen.

Figuur 6: Sleuvenplan met aanduiding van de voorziene sleuven (zone 1) en de bebouwde zones (rode overlay)

5.3 VOORZIENE AFWIJKINGEN TEN AANZIEN VAN DE CODE GOEDE PRAKTIJK

Er is geen afwijking ten aanzien van de Code Goede Praktijk voorzien.

5.4 RAMING TIMING EN KOSTPRIJS

- Terreinwerk: 3 werkdagen, 5.500€

- Assessment: 1.000€
- Rapportage: 5 werkdagen, ca. 3.500€

5.5 RANDVOORWAARDEN

Het wegnemen van de bestaande verhardingen en/of gebouwen mag geen archeologische waarden schade toebrengen. Dit geldt voor de niet-gefundeerde gebouwen en/of structuren, zoals bv. de container.

De grond wordt gescheiden afgegraven en gestockeerd naast de sleuf. Het dichten gebeurt op zo'n manier dat de originele bodemopbouw opnieuw bekomen wordt en dat de draagkracht van de bodem maximaal de draagkracht voorafgaand de start van het veldwerk benaderd. Indien nodig worden kwetsbare sporen afgedekt met waterdoorlatende doek (geotextiel).

5.6 RISICOFACTOREN

Uitvoerend personeel die werkzaamheden uitvoeren in de nabije omgeving van een draaiende graafmachine moeten visueel duidelijk herkenbaar zijn zoals gebruikelijk. De veiligheidsvoorschriften voor werken op een werf moeten in acht genomen worden evenals het werken in diepe putten.

5.7 COMPETENTIES

Het veldwerkteam bestaat minimaal uit:

- een veldwerkleider (onder auspiciën van een erkend archeoloog), deze veldwerkleider beschikt over voldoende ervaring in landelijke contexten in Vlaanderen. Minimaal dient hij/zij 10 proefsleufprojecten te hebben uitgevoerd in landelijke contexten.
- een assistent-archeoloog, hij/zij heeft minstens 5 prospecties uitgevoerd in landelijke contexten.
- Voor de rapportage wordt minstens de veldwerkleider ingezet, onder toezicht van de erkende archeoloog.

De erkende archeoloog voor dit project heeft ruime ervaring met de archeologie van West-Vlaanderen.

5.8 ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Conservatie en overdracht van het archeologisch ensemble gebeurt na afloop van het vooronderzoek met ingreep in de bodem conform aan de artikels 5.2.1, 5.2.2 en 5.2.3 van het Onroerend Erfgoeddecreet. Bij de start van de werfbegeleiding worden door de erkende archeoloog en de initiatiefnemer duidelijke afspraken gemaakt met betrekking tot de overdracht van het archeologisch ensemble bij de eigenaar en het erkende onroerend erfgoeddepot of andere bewaarder van het archeologisch ensemble. Na het beëindigen van de verwerking en het opleveren van de eindrapportage vindt de overdracht van de vondsten plaats.

6 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENENG

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Didier Reyns	Director		8 juni 2017
Patrick Hambach	Director		8 juni 2017
Toon Moeskops	Business Unit Manager		8 juni 2017
Jan Coenaerts	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		8 juni 2017